AN #54, 2024, 157-166,
ISSN: 0211-8386.

El «Burro de Beget», un bitllet icònic

*Salvador Plantalech i Colomer**

Resum

La primera emissió de paper moneda de Beget (Camprodon, Ripollès) és una de les més populars –i riques quant a anècdotes– d'entre les que es fabricaren a Catalunya durant la Guerra Civil espanyola (1936-1939). Una lectura acurada del llibre d'actes del ple municipal de 1937, juntament amb algunes entrevistes recollides al llarg dels anys, han permès aclarir alguns dubtes al voltant de la seva breu però intensa història, així com de la personalitat del seu creador, el cartellista Josep Morell i Macias.

Paraules clau: Beget, guerra civil, paper moneda, Josep Morell.

Abstract

The first issue of paper money from Baget (municipality of Camprodon, region of Ripollès) is one of the most popular -and richest in terms of anecdotes- among those printed in Catalonia during the Spanish Civil War (1936-1939). A careful reading of the 1937 minutes book of the municipal Council, together with some interviews collected over the years, have allowed to clarify some doubts about its brief but intense history, as well as the personality of its creator, the poster artist Josep Morell i Macias.

Keywords: *Beget, Civil War, paper money, Josep Morell.*

Context geogràfic i històric

Si féssim un llistat dels pobles més bonics de Catalunya, probablement Beget estaria entre els primers. Aïllat fins temps no gaire llunyans al fons d'una petita vall, podríem dir que el poble s'ha mantingut pràcticament verge i ha conservat, tot i les recents millores, l'aspecte rural que degué tenir segles enrere.

* Llicenciat en Història. Membre de la SCEN. A/e: elsclots@hotmail.com.

Fins el 1969, Beget era un municipi més de la comarca de la Garrotxa, que incloïa els nuclis de població de Rocabruna, Bestracà i Salarsa i al qual s'accedia principalment des d'Oix a través d'una carretera secundària. Aquell any, però, degut a la progressiva despoblació del seu territori i a l'existència de l'actual carretera que l'uneix a Camprodon, passà a dependre administrativament d'aquest darrer municipi i, com a tal, de la comarca del Ripollès.

El 1936, Beget comptava amb uns 573 habitants que vivien de l'agricultura, la ramaderia i d'una incipient industria artesanal. El poble comptava també amb alguns hostals i botigues, però una activitat destacava per damunt de totes les altres: el carboneig, és a dir, la transformació de la fusta en carbó vegetal aprofitant la rica massa forestal dels entorns, sobretot de boscos d'alzina. Es tractava d'una activitat dura i molt poc valorada socialment, on colles de carboners es passaven setmanes senceres dormint a la muntanya a fi de vigilar el lent procés de combustió. El resultat final era un carbó molt ric i apreciat, imprescindible en les cuines de cases i masos aïllats i mal comunicats del territori, on arribava de la mà de traginers i de les bèsties de càrrega que els acompanyaven, cada una carregada amb més de cent quilos de carbó.

En esclatar la guerra el juliol de 1936, a Beget es constituí un comitè antifeixista. El formava gent moderada que fou capaç de contenir els excessos i de protegir el capellà i l'església. Coneixedors que membres del Comitè de Sant Joan les Fonts venien a destruir el temple i el seu contingut, els feren front fins obligar-los a marxar. Així es va salvar una de les joies del romànic català del s. XII, el Crist Majestat de Beget, que encara es conserva *in situ* a l'interior de l'església de Sant Cristòfol.

La guerra suposà per al municipi la marxa de part de la seva població cap al front, però també la progressiva desaparició de productes de primera necessitat, cosa que impulsà el contraban i l'acaparament. Al mateix temps, la moneda de metall (de plata i de coure) anà desapareixent, en uns casos retirada pel propi govern republicà de cara a les adquisicions d'armes i béns de consum a l'estranger i, en altres, pels propis particulars, que l'usaven en les compres al mercat negre, on el paper tenia escàs valor i, en canvi, les monedes valien en funció del metall que contenien. Aquesta situació dificultava les petites operacions diàries de la gent i, com que els mesos anaven passant i el govern de Madrid no hi posava remei, la Generalitat de Catalunya reaccionà posant en circulació paper moneda de 10, 5 i 2,5 pessetes i modificant la Llei Municipal Catalana, l'octubre de 1936, a fi que cada municipi adoptés les mesures necessàries per tal de resoldre aquest inconvenient.

Aquesta modificació legal comportà que, entre finals de 1936 i els primers mesos de 1938, un bon nombre de municipis catalans encarreguessin la fabricació de moneda local, sobretot de paper, per tal de facilitar les petites transaccions

diàries de la població. I Beget no en seria una excepció. Es pot dir, de fet, que aprofità a bastament aquest rar privilegi ja que, en el decurs de l'any 1937, les seves autoritats encarregaren la fabricació i posada en circulació de fins a tres emissions diferents, cada una d'elles amb els valors d'1 pesseta i de 50 cèntims. Pot semblar estrany que un municipi tan petit, de poc més de cinc-cents habitants en aquells moments, arribés a encarregar la fabricació de fins a sis bitllets diferents en el curt termini d'un any, però les circumstàncies tan especials que acompanyaren la seva posada en circulació, sobretot pel que fa als de la primera emissió, ultrapassaren el seu interès estrictament local quasi des del mateix moment en què sortiren de la impremta i els convertiren en objectes gairebé icònics, un aspecte que s'ha mantingut fins a l'actualitat.[1]

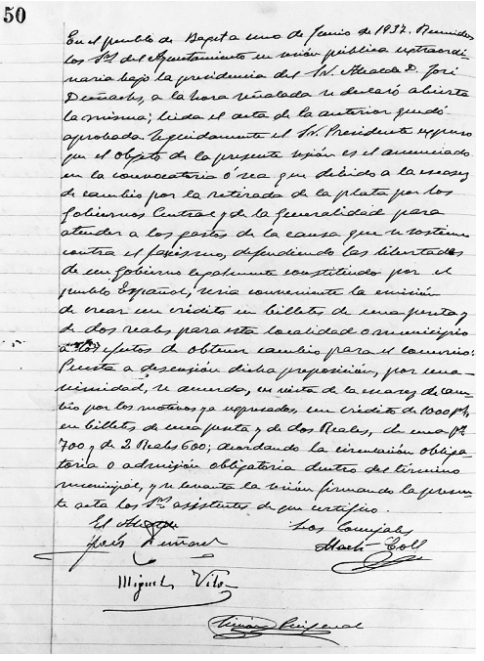
50

En el pueblo de Beget a uno de Junio de 1937. Reunidos los Sres del Ayuntamiento en sesión pública extraordinaria bajo la presidencia del Sr. Alcalde D. Jorge Deñarbe, a la hora señalada se declaró abierta la misma; leida el acta de la anterior quedó aprobada. Seguidamente el Sr. Presidente expuso que el objeto de la presente sesión es el anunciado en la convocatoria ó sea que debido a la escasez de cambio por la retirada de la plata por los Gobiernos Centrales y de la generalidad para atender a los gastos de la causa que sostenemos contra el fascismo, defendiendo las libertades de un Gobierno legalmente constituido por el pueblo Español, sería conveniente la emisión de crear un crédito en billetes de una peseta y de dos reales para esta localidad o municipio a fin de obtener cambio para el comercio. Puesta a discusión dicha proposición, por unanimidad, se acordó, en vista de la escasez de cambio por los motivos ya expresados, un crédito de 1000 pts en billetes de una peseta y de dos Reales, de una pts 700 y de 2 Reales 600; acordando la circulación obligatoria o admisión obligatoria dentro del término municipal, y no habiendo más de que tratar se levantó la sesión firmando la presente acta los Sres asistentes de que certifico.

El Alcalde — Los Concejales

Fig. 1: Acord municipal de l'1 de juny de 1937 que autoritzà la fabricació de l'emissió del «Burro de Beget». Arxiu Històric Municipal de Camprodon (AHMC).

L'emissió de l'1 de juny de 1937

La primera de les tres emissions, probablement una de les més atractives d'entre totes les que es varen imprimir durant la guerra a Catalunya, va sortir de l'a-

1. Turró, 1979, p. 17-18; Turró, 1982, p. 111; Pujol, 1992, p. 127; Turró, 2017, p. 342-343. L'historiador camprodoní Llorenç Birba i el seu germà Daniel comentaven, respecte d'aquests bitllets, que el seu pare, Llorenç Birba Cordomí, en assabentar-se de la polèmica sorgida al seu voltant, es va fer amb alguns exemplars, tot indicant als seus fills que, amb el pas dels anys, serien peces molt cercades. Entrevista celebrada a Camprodon l'estiu de 1995.

cord municipal de l'1 de juny de 1937 i preveia, segons recull el seu text (fig. 1), un tiratge de 700 bitllets d'1 pesseta i de 600 de 50 cèntims, per un import total de 1.000 pessetes.[2]

La seva fabricació fou encarregada a la impremta Anglada de Camprodon i, com a dissenyador, alguns regidors varen proposar que fos Josep Morell Macias (Sant Esteve d'en Bas, 1899-Barcelona, 1949), un destacat cartellista instal·lat des d'inicis de la guerra a Camprodon, casat amb una noia de la vila i que comptava ja aleshores amb un notable reconeixement, amb diversos premis tant nacionals com internacionals.[3]

Morell acceptà el repte i creà uns dissenys frescos, que enllaçaven de ple amb l'esperit i la realitat econòmica begetina, on es mostra la figura d'un traginer amb barretina al costat d'una carbonera acompanyat d'una mula amb les alforges carregades de carbó, a punt de marxar per a ser venut pels pobles i masos dels voltants. L'elecció d'aquest disseny tan original no era casual atès que –ja ho hem comentat– aquesta era, aleshores, la principal activitat econòmica de Beget i es pot dir que de tota l'Alta Garrotxa, fins almenys els anys seixanta del s. XX, en què, poc a poc, el gas butà anà substituint el carbó en la majoria de llars i la professió de carboner pràcticament desaparegué. Cal destacar, d'altra banda, que tot i l'apel·latiu amb què és conegut aquest bitllet –«Burro de Beget»–, l'animal que s'hi representa no és en cap cas un burro, sinó una mula, un híbrid de l'encreuament, precisament, entre un burro mascle i una euga. És un animal que es caracteritza per estar dotat d'una gran força i resistència, un aspecte que, al llarg del temps, l'ha fet molt adient en treballs de càrrega i transport, sobretot a la muntanya.

Josep Morell va realitzar un treball impecable signant la seva obra, no pas amb la seva signatura habitual, sinó amb les inicials «JM» lleugerament amagades sota la pila carbonera. I és que, a Josep Morell, li convenia no cridar l'atenció. Eren notòries i conegudes les seves simpaties polítiques vers la conservadora Lliga Regionalista de Francesc Cambó. L'esclat de la guerra el va sorprendre a Lloret de Mar, on estiuejava amb la seva família, i en retornar a Barcelona, on vivia, s'assabentà a través d'uns veïns que una patrulla de milicians anarquistes l'havien anat a buscar. Per això, es traslladà a Camprodon, d'on era la seva dona, amb l'advertiment que tractés de passar desapercebut. Entre juliol de 1936 i fins pràcticament els «fets de maig» de 1937, en què la Generalitat expulsà els anarquistes del poder, Morell signà bona part dels seus treballs simplement amb les inicials «JM», tal i com encara recorda la seva filla Maria Teresa.[4]

2. AHMC. *Llibre d'actes de l'Ajuntament de Beget (1936 a 1940)*, p. 50. Fons Municipal. Sèrie Administració Municipal. Secció Acords de la Comissió. Signatura 1.6.3, núm. 4 (1918-1969).

3. Martí, 2001, p. 33-37. Morell és considerat el millor cartellista català de l'etapa anterior i posterior a la guerra.

4. Entrevista a Maria Teresa Morell Moret, duta a terme a Camprodon el 28 d'agost de 2022.

Poc es podia imaginar Josep Morell aleshores que aquests bitllets tan elegants, en circular de mà en mà, serien ràpidament coneguts entre els pobles veïns amb l'irònic sobrenom de «Burros de *Beget*»,[5] motiu que, òbviament, no agradava i menys encara quan, en alguns dels exemplars, es corregí amb llapis vermell i blau el topònim del poble amb què havien estat impresos, passant de *Baget*, amb a, a *Beget*, amb e, un aspecte que els deixava encara més en evidència. Hi ha qui creu que aquest fet es degué a un error,[6] probablement de la impremta, però llegint el llibre d'actes de ple de Beget de 1937, que es conserva actualment a l'Arxiu Històric Municipal de Camprodon (AHMC), observem que, en totes les actes escrites fins el mes de juliol de 1937, s'usa sempre el topònim *Baget*, mentre que en les que es redacten a partir d'aleshores en endavant, el topònim és sempre *Beget*. Això demostraria que la impremta no hauria equivocat el topònim durant el procés d'impressió dels bitllets, sinó que, probablement, hi hagué una voluntat majoritària entre els veïns del municipi de canviar el topònim, tal i com quedà de manifest en els bitllets de la segona i tercera emissió, que ja duen tots el nom *Beget*.

La lògica conseqüència de tota aquesta polèmica fou l'encàrrec, per part del Consell Municipal, d'una nova emissió de bitllets a la mateixa impremta Anglada, a fi de substituir els del burro, que foren retirats i destruïts.[7] De fet, tot fa pensar que només uns pocs arribaren realment a circular pel municipi i encara durant unes poques setmanes, fins a ser substituïts pels de la segona emissió. Alguns rars exemplars van numerats[8] –sempre de valor pesseta–, però la major part dels que hem pogut estudiar no duen la numeració i estan en molt bon estat de conservació, prova inequívoca que pràcticament no arribaren a circular. Cal esmentar, finalment, que les planxes originals desaparegueren al final de la guerra i que qualsevol record o documentació que hagués pogut quedar a la impremta fou destruït en les inundacions que patí Camprodon l'octubre de 1940.

Característiques de l'emissió de l'1 de juny de 1937

Data d'emissió: juny de 1937. Data de venciment: no indicada. Organisme emissor: Consell Municipal de Beget. Material: paper de barba. Forma: rectan-

5. Maria Teresa Vila i Rosa Carrera i Vila, dona i filla respectivament d'en Joan Carrera, conseller de finances de Beget el 1937, recordaven que, davant les burles dels veïns d'Oix, que havien il·lustrat els seus bitllets amb pilons de garbes de blat, els begetins els responien «els nostres burros es menjaran els vostres gabaions de blat». Entrevista duta a terme a Beget l'estiu de 1994.

6. Turró, 1982, p. 111.

7. Era lògic que es destruïssin, tant per la polèmica generada com per evitar problemes de tresoreria. I és que la Generalitat obligava tots els ajuntaments que fabriquessin paper moneda a deixar en dipòsit a la caixa municipal, en bitllets del Banc d'Espanya, el mateix import que s'hagués posat en circulació de bitllets locals.

8. Un dels rars exemplars numerats duu la xifra 1216, però quan se l'observa atentament, es pot apreciar que el 6 presenta un estil diferent al de les tres primeres xifres, un aspecte que ens porta a pensar que hagi estat afegit posteriorment i que, en realitat, indicaria 121. El numerador mecànic usat és de tres xifres, no de quatre.

gular. Denominació: reconeixement al portador. Particularitats: signatures impreses de l'interventor, Simó Puigmal; del conseller de Finances, Joan Carrera; i del dipositari, Joan Dorca.

1. Bitllet d'1 pesseta, imprès a dues tintes. Sèrie A sense numeració. a/ Dins d'un requadre i d'un fons de sanefes amb el segell del Consell, una mula amb les alforges plenes de carbó, al costat d'un traginer amb barretina, i una pila carbonera en plena combustió. Signatura amb les inicials JM, amagades sota la pila. Imprès tot en tinta de color blau marí, excepte la xifra de valor i la sèrie, de color marró. Numeració en tinta negra. r/ Dins de quatre compartiments amb fons de sanefes, hi trobem imprès el nom de l'autoritat emissora amb el topònim escrit «Baget», el valor monetari, el caràcter de circulació obligatòria dins del municipi, la sèrie A i la

indicació de la numeració. A la part inferior, nom i localitat de la impremta.
Mides: 77x107 mm Tiratge: 700 exemplars Raresa: RRRR
Turró (1982)-395b / Turró (2007)-330 Col·lecció S.P.C.

1a. Bitllet d'1 pesseta. Idèntic a l'anterior però, en aquest cas, amb numeració en tinta negra, feta amb un numerador mecànic de tres xifres.
L'exemplar presenta, a més, la correcció dels tres topònims de l'anvers, amb la substitució de la lletra a de *Baget* per e (*Beget*), feta amb llapis vermell i blau, així com la del càrrec i nom de l'interventor, Simó Puigmal, no sabem si per haver tingut algun paper en aquesta polèmica.
Turró (1982)-395b var.
Imatge cedida per Áureo & Calicó Subastas Numismáticas, S.L.

1b. Bitllet d'1 pesseta. Idèntic a l'anterior, també amb numeració en tinta negra, al qual creiem que s'hi ha afegit posteriorment una quarta xifra. No presenta les modificacions del topònim fetes amb llapis vermell i blau. Turró (1982)-395 Col·lecció S.G.S.

2. Bitllet de 50 cèntims, imprès a dues tintes. Sèrie B. Descripció idèntica a la del valor de pesseta però, en aquest cas, tot imprès en tinta marró, excepte la xifra de valor i la sèrie, de color blau marí. No en coneixem cap exemplar numerat.
Mides: 77x107 mm Tiratge: 600 exemplars Raresa: RRRR
Turró (1982)-396 / Turró (2007)-331 Col·lecció S.G.S.

Agraïments

Al personal de l'Arxiu Històric Municipal de Camprodon (AHMC), per les facilitats donades a l'hora de consultar diferents documents que custodia.

Als diferents col·leccionistes i a la casa de subhastes Àureo & Calicó, que desinteressadament m'han cedit imatges de bitllets dels seus respectius fons a fi d'il·lustrar el present treball.

A les persones i famílies següents que han volgut compartir els seus records:

- Sra. Maria Teresa Morell i Moret (Barcelona).
- Famílies Birba i Anglada (Camprodon).
- Família Carrera-Vila (Beget).

BIBLIOGRAFIA

Martí Ramon, Marc (2001). *Morell. Cartells*. Barcelona: Marc Martí Serveis.

Pujol i Beltran, Manel (1993). *Camprodon, crònica de cent anys (1892-1992)*. Camprodon: Curbet & Marquès.

Turró i Martínez, Antoni (1979). *Les emissions monetàries de la Guerra 1936-1939 a la comarca de La Garrotxa*. Treball inèdit guardonat amb el primer premi d'investigació «Gil Vidal i Forga» als XIII Premis Ciutat d'Olot. Inèdit.

Turró i Martínez, Antoni (1982). *El paper moneda català 1936-1939*. Barcelona: Edicions l'Avenç.

Turró i Martínez, Antoni (2007). *Les emissions monetàries oficials de la Guerra Civil (1936-1939). I: Andorra, Illes Balears i Catalunya (Generalitat i locals)*. Barcelona: SCEN (IEC).